

РОЗВИТОК ФІЛОСОФІЇ УПРАВЛІННЯ У КОНТЕКСТІ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ

Жеребятнікова Ірина Володимирівна,

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків

Соціальна структура сучасного суспільства формується під впливом бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, які не останнім чином впливають і на спрямованість суспільного поступу. Очевидно, що мета і характер управління на всіх рівнях соціальних систем не залишаються незмінними, вони визначаються рівнем розвитку суспільства, що актуалізує проблему формуванню нової парадигми філософії управління у глобальному вимірі. Специфікою сучасного філософського аналізу управління є включення управління як проблеми в людино-розмірні об'єкти постнекласичної науки, перегляд основ соціально-гуманітарних наук, відхід від традиційних управлінських парадигм, розгляд проблем керованості і прогнозування соціальних процесів в широкому соціально-культурному контексті.

Філософія управління як нова парадигма керування складними соціально-економічними системами в цілому розуміється як особливий тип свідомої діяльності людини, направленої на підвищення якості управління, його результативності, дієвості. Теоретичні основи філософії управління направляють дослідника до того, щоб виявити необхідні риси, ознаки, які, з однієї сторони, виражають універсальні зв'язки речей і явищ формування управлінської парадигми, а, з іншої, дозволяють сформулювати суб'єкт-суб'єктне управління, в центрі якого людина та її інтереси. Філософія управлінської парадигми – це результат управління, що виражається в досягненні поставленої цілі, якісне управління, в основі якого прийняття якісних рішень, що базується на культуроцентризмі, соціогуманізмі, соціоантропологізмі. Місце і роль глобалізації та техногенних процесів не можуть бути адекватно зрозумілими без аналізу того впливу, який вони здійснюють на ментальність, соціальну поведінку, «життєві світи» людей, «суб'єктів» чи «об'єктів», що приймають участь в управлінському процесі. І від того, як змінюються мотиви і цінності, орієнтації людей, соціально-типові властивості особистості та її відносини з суспільством, у кінцевому рахунку залежить історичний розвиток людства [1, с. 118].

Управління є внутрішньо іманентним суспільству на будь-якому етапі його розвитку, що зумовлено суспільним характером праці людей та її розподілом. Іншими словами, управління як соціальний феномен виникло і розвивається в історичному процесі як фундаментальна властивість соціальної системи. Від нього значною мірою залежить соціальне майбутнє і якість життя, адже саме управління забезпечує соціальній системі збереження якісного складу, динамічну рівновагу з довкіллям, підтримання режиму діяльності і реалізацію її програм і мети. Проблеми управління вивчаються в межах різних наукових напрямків: кібернетики, теорії управління, соціології управління, економічної науки, права, психології тощо. Філософія, як специфічна сфера людського пізнання й осмислення реальності, на сучасному етапі розвитку не може замикатися в собі і для себе, не може бути ізольована і від фундаментальних проблем управління, інакше кажучи, філософія управління повинна мати практичну спрямованість, реалізовувати функцію практичного керівництва при регулюванні спільної діяльності людей в найрізноманітніших галузях. Адже саме філософська наука, маючи серед інших на озброєнні діалектичний метод, може найбільш повно досягнути проблеми управління як на глобальному, так і на локальному рівнях: на рівні суспільства, держави, галузі, соціальної групи тощо. Діалектичний метод при дослідженні систем управління базується на принципах об'єктивності, системності, цілісності, розвитку, суперечливості, тобто на тих принципах, які дозволяють охопити усе різноманіття проявів управлінських взаємодій у їх взаємозв'язку та мінливості [2, с. 44-45].

Загальний філософський підхід до управління характеризується розглядом цього процесу як складової соціокультурного життя суспільства, що дозволяє людині існувати у сучасному нестабільному соціумі, і в цьому аспекті становить певну парадигму виживання. Філософія управління, що узагальнює основні методологічні підходи до процесу управління, в межах певної філософської парадигми знання набуває цілісності та взаємообумовленості його

структурних компонентів до вирішення свого проблемного поля. Філософія управління осмислює ті принципи і ідеали, які закладені в основу діяльності організації. Філософія, інтегруючи фундаментальні форми діяльно-практичного, пізнавального і ціннісного відношення людини до світу, може сприяти формуванню нових смисложиттєвих орієнтирів людства, які полегшать подолання конфронтаційності і споживчого відношення до природи.

Слід відмітити, що філософію управління жодним чином не можна зводити до теорії управління, яку, зазвичай, представляють як акумульовані і логічно впорядковані знання, що являють собою систему принципів, методів і технологій управління. Справді, теорія управління має міждисциплінарний характер і здебільшого зорієнтована на вирішення практичних завдань. Але вона, на відміну від філософії управління, не має загальнометодологічного характеру і не враховує історичний контекст розвитку суб'єкта і об'єкта управління. Крім того, філософія управління містить світоглядні та теоретико-пізнавальні засади досягнення управлінської діяльності. Філософія виконує роль обґрунтування теоретичних конструкцій і моделей управління, робить ширшим його когнітивні ресурси й пізнавальний горизонт [3, с. 58].

Важливо виділити ряд особливостей філософії управління: 1) нелінійне мислення (передбачає здатність до гнучкої перебудови цілей і задач під плинні умови); 2) пріоритет механізмів позитивного зворотного зв'язку (передбачає орієнтацію на перманентну, системну трансформацію життєзабезпечуючих систем людини і суспільства, що направлені на збереження позитивного існуючого стану); 3) формування нового світогляду розвитку, що може бути визначений як система поглядів на світ, зумовлюючих необхідність подолання ентропійних процесів у світі і соціальному середовищі, в основі яких цивілізаційний розвиток сучасного соціуму. У цьому зв'язку стає необхідним вміння професійно управляти різними критичними ситуаціями, вміння їх не тільки їх своєчасно попереджувати, ліквідувати, долати, шукати виходи, але й визначати чіткі позиції по відношенню до них, формувати нові до них відношення, нові форми, стратегії і методи управління. Фундаментальні категорії філософії набувають прагматичного смислу в умовах нового образу соціального світу.

Слід відмітити, що філософія управління інтегрує в собі логіко-гносеологічні, теоретико-методологічні, етично-ціннісні, праксеологічні засади дослідження управлінської діяльності. Завдяки цьому, філософія управління однорівнево співвідноситься з іншими філософськими напрямками як етика, філософія політики, соціальна філософія, філософія права тощо. На наш погляд, філософія управління має своїм предметом основні поняття, закономірності, принципи й методи управління, на основі яких функціонують і розвиваються соціальні системи будь-якого рівня. В найбільш агрегованому вигляді слід розглядати два основних напрямки в філософії управління: 1) механістичний; 2) гуманістичний. Якщо в механістичному напрямку об'єднуються теорії, в яких підхід до найманого працівника не передбачає по своїй суті турботи до його особистого розвитку, то в гуманістичний напрямок входять концепції, які розглядають задачу розвитку робітника як складової частини розвитку виробництва, передбачаючи залежність ефективності виробництва від удосконалення працівника [1, с. 305-306].

Перспективи формування нової філософії управління повинні враховувати принцип дійсного гуманізму, оскільки саме гуманістичне управління покликано актуалізувати ціннісну спрямованість економічних і соціальних інтересів, знайти способи забезпечення їх балансу. Гуманістичне управління відіграє онтологічно-аксіологічну роль в епоху криз і репрезентує модель управлінських технологій в проекції на зростання людського чинника та пошуки нових гуманістичних орієнтирів. Виходячи з цього, в першому ряду наукових питань філософії управління постає аксіологічна проблематика, а саме визначення ціннісно-смислових детермінант і принципів управлінської діяльності; оцінка впливу глобалізації, техногенних факторів та європейської інтеграції на трансформацію ціннісно-етичних засад системи управління у сучасній Україні; роль та вплив національних традицій, духовно-ментальних цінностей та культурних факторів українського суспільства на формування ефективної та якісної управлінської парадигми [4, с. 72].

Аксіологічний вимір філософії управління дає можливість на основі результатів філософського аналізу сутності феномену управління і змісту управлінської діяльності в кожній конкретній соціальній системі формувати своєрідну ієрархію цінностей і норм спілкування, корпоративної культури та інших факторів, за допомогою яких людина може оцінювати події, явища, вчинки і загальну поведінку (свою та інших людей) як з позицій сенсу життя, життєвих цінностей і орієнтацій, так і з позицій морально-етичної парадигми даної соціальної системи. Особливого значення аксіологічне обґрунтування набуває у випадках, коли формування і здійснення управління максимальною мірою відповідає закономірностям самоорганізації соціальних систем і визначальним потребам соціуму. Тоді відносно швидко і послідовно задоволення цих потреб, здійснюване за рахунок ефективного управління, формує в суспільстві не просто позитивне ставлення до носіїв влади та управління, а й відчуття його самоцінності, його спрямованості на життєві цінності населення. Керівники починають усвідомлювати цінність своєї управлінської діяльності та прагнуть до подальшого її удосконалення згідно з новими суспільними потребами. Саме тому, на сучасному етапі розвитку українського суспільства необхідна аксіологічна переорієнтація системи управління, активне застосування нормативно-ціннісного підходу до розв'язання як традиційних, так і принципово нових проблем управлінської діяльності.

В умовах посилення соціокультурних тенденцій необхідна радикальна зміна концепції управління, скерованої на окремі бізнес-процеси, де основний наголос має робитися на людину із її системою цінностей, поглядів, переконань, традицій. В контексті філософської антропології, яка вплинула на розвиток людини, соціуму, влади та управління, важливим елементом є антропологічна константа, яка включає: 1) біологічну константу (свідомість, самосвідомість, розум, інтелект, творчі потенції); 2) соціокультурну константу (устремління до пізнання, віра, людські (гуманістичні) цінності, особистість). Під антропологічною константою управління розуміється незмінна фундаментальна постійна характеристика людини, що входить у закони формування культури і є масштабною характеристикою соціокультурних процесів і культурних моделей онтологізації людини [4, с. 145].

У фундаменті соціальної антропології – утвердження інтелекту і творчості в діяльності як окремої людини, так влади і управління, адже управлінці породжують культуру, а культура – діяльність управлінців. Основою буття управління є цінності, які формують його культурний світ. Отже, соціально-антропологічний та аксіологічний виміри філософії управління дають можливість на основі результатів філософського аналізу сутності феномену управління і змісту управлінської діяльності в кожній конкретній соціальній системі формувати своєрідну ієрархію цінностей і норм спілкування, корпоративної культури та інших факторів, за допомогою яких людина може оцінювати події, явища, вчинки і загальну поведінку (свою та інших людей) як з позицій сенсу життя, життєвих цінностей і орієнтацій, так і з позицій морально-етичної парадигми даної соціальної системи.

Центральною категорією культурної антропології є категорія «діяльності», під якою слід розуміється культуротворча діяльність управління, результатом якої є виникнення культури і перетворення її на життєве середовище цивілізаційної історії України. У рамках антропології людина розглядається як цінність, що є витвором і знаряддям духу, який формується культурою і сам її створює, саме тому й управлінська діяльність є витвором і знаряддям духу управлінців. Отже, філософія управління, незважаючи на всезагальний, методологічний характер рефлексії управлінської діяльності може мати виражені національні особливості, враховувати соціально-культурні та духовно-ментальні цінності певного народу.

Слід відмітити, що управлінська антропологія як теоретична матриця сучасної філософії управління постає визначним фактором успішного функціонування промислових підприємств, що представляють собою складно організовані соціотехнічні системи, які забезпечують регулювання і самоорганізацію соціальних процесів. Антропологічний фактор управління являє собою організаційно-управлінську діяльність соціальних агентів, що включені в систему управління соціальними процесами і забезпечують їх управлінські функції у відповідності з розвитком виробництва і рівнем розвитку антропологічної концепції на

виробництві, організації, соціумі. Введення поняття «антропологічний фактор» у концепцію філософії управління дозволяє зафіксувати багаторівневий характер управлінської взаємодії, при якій одна й та ж особа здатна виступати по вертикалі багаторівневої управлінської структури одночасно суб'єктом і об'єктом відносно більш високого рівня [1, с. 163].

Виходячи з функцій управлінської культури, в її структурі можливо виокремити два рівні: 1) програмно-цільовий, що включає ідеологічну і морально-психологічну компоненти; 2) організаційно-практичний (нормативний), що забезпечує нормативне регулювання соціальної діяльності. Такий підхід дозволяє оптимізувати соціально-антропологічний фактор управління засобами управлінської культури. Уявляється, що в сучасних умовах модернізації сучасного українського суспільства стабілізуюча роль у функціонуванні управління належить державі, яка повинна виступати як системний соціальний регулятор, що виконує координуючі функції і забезпечує формування єдиного соціального простору. При цьому управлінський вплив соціальних інститутів повинен доповнюватися процесами самоорганізації і самоуправління, акторами яких виступають безпосередні суб'єкти господарюючої діяльності, що діють в лабіринті соціальних та економічних проблем. Соціально-антропологічний підхід може постати як конструктивний для розгляду багатьох вузлових питань сучасного управлінського дискурсу, зокрема проблем, які стосуються взаємозв'язку і взаємодії управління з суспільно-політичною і правовою системами, з соціально-економічним укладом держави, з морально-етичною парадигмою суспільства, з культурно-історичними особливостями і менталітетом народу тощо.

Таким чином, нова парадигма філософії управління, яка націлена на формування ефективного керування складними соціально-економічними системами в умовах глобалізації, потребує антропологічного обґрунтування всієї управлінської проблематики, посилення ціннісно-етичних засад сучасного управлінського процесу та антропологічної експертизи якості управлінських рішень.

Література:

1. Бех Ю. В. Філософія управління соціальними системами / Ю. В. Бех. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – 623 с.
2. Гаєвська О.Б. Управління як соціальний феномен / О.Б. Гаєвська; Київ. нац. екон. ун-т. – К.:КНЕУ, 2000. – 168 с.
3. Мельниченко А. А. Теоретичні засади сучасної філософії управління / А. А. Мельниченко. – Вісник НТУУ “КПІ”: Філософія. Психологія. Педагогіка. – Випуск 1. – 2015. – С. 57-63.
4. Воронкова В. Г. Філософія гуманістичного менеджменту (соціально-антропологічні виміри) : монографія / В. Г. Воронкова. – Запоріжжя : РВВ ЗДІА, 2008. – 254 с.